

लसुण लागवड तंत्रज्ञान

डॉ. एस. एस. विटनोर

प्रा. व्ही. एम. भराडे

डॉ. डी. जी. इंगोले

सहाय्यक प्राध्यापक

कृषी वनस्पतीशास्त्र विभाग

कृषी महाविद्यालय, कांचनवाडी, औरंगाबाद

लसुण हे कंद कुळातील एक मसाल्याचे पीक आहे. अन्नपदार्थ स्वादीष्ट होण्यासाठी दैनंदिन आहारात लसणाचा उपयोग करतात. लसणात प्रोपील डायसल्फाईड व लिपीड ही द्रव्ये असतात. चटण्या, भाजी व लोणचे यात लसणाचा वापर केला जातो. पोटाच्या विकारावर पचनशक्ती, कानदुखी डोळ्यातील विकार डांग्या खोकला इत्यादीवर उपचारासाठी गुणधर्मही लसणात आहेत.

महाराष्ट्रात जवळ जवळ ५००० हेक्टर जमीन ह्या पिकाखाली असून नाशिक, पुणे, ठाणे तसेच मराठवाडा व विदर्भात लागवड केली जाते.

हवामान:

रब्बी हंगामातील पिक असून लसुण वाढीच्या काळात थंड आणि किंचित दमट हवामान, तर गड्डा परिपक्व होताना काढणीच्या काळात कोरडे हवामान हवे असते. गड्ड्याची वाढ सुरु होण्यापूर्वी पानांची संख्या भरपूर असली आणि त्याची वाढ चांगली झाली तरच अधिक उत्पादनाची हमी असते.

ऑक्टोबर मध्ये लागण केल्यानंतर नोव्हेंबर, डिसेंबर, जानेवारी या काळात रात्रीचे कमी तापमान झाडांच्या वाढीस पोषक ठरते. फेब्रुवारी, मार्च या काळात रात्री तापमान कमीच राहते; परंतु दिवसाच्या तापमानात वाढ होते. हवेतील आर्द्रता कमी होते आणि गड्डा पोसू लागतो. एप्रिल महिन्यात तापमान आणखी वाढते. या काळात गड्डे काढणीस येतात.

जमिन:

भुसभुशीत आणि कसदार लागते. मध्यम काळ्या जमिनीत सेंद्रिय खतांचा पुरवठा चांगला असल्यास उत्पादन चांगले मिळते. भारी काळ्या किंवा चोपण जमिनीत गड्ड्यांची वाढ चांगली होत नाही. पाण्याचा चांगला निचरा न होणाऱ्या जमिनी टाळाव्यात.

पूर्व मशागत:

खोल नांगरट करून दोन ते तीन कुळाच्या पाळ्या घाव्यात. हराळी, लव्हाळ्याच्या गाठी किंवा पूर्वपिकाची धसकटे वेचून घ्यावीत. एकरी ४ ते ६ टन शेणखत शेवटच्या कुळवणीद्वारे जमिनीत मिसळून घ्यावे.

लागवडीसाठी २ x ४ किंवा ३ x ४ मीटर अंतराचे वाफे करावेत. जमिन सपाट असेल तर दीड ते दोन मीटर रुंदीचे आणि १० ते १२ मीटर लांबीचे सरे करता येतात.

लसुण पाकळ्या टोकण करून लावाव्या लागतात. निवडलेल्या पाकळ्या सपाट वाफ्यात १५ x १०

सें.मी. अंतरावर व २ सें.मी. खोलीवर लावाव्यात. रुंदीशी समांतर वाफ्यात दर १५ सें.मी. अंतरावर खुरप्याने रेषा पाडून त्यात १० सें.मी. अंतरावर पाकळ्या उभ्या ठेवाव्यात व नंतर मातीने झाकून घ्याव्यात.

बियाण्याची निवड:

लसणाच्या गाठ्या एकावर एक अशा गोलाकार पाकळ्यांनी बनलेली असते. गाठ्यातील पाकळ्या सुट्या करण्यासाठी गड्डे पायाखाली तुडवून मग ऊफवून साफ केल्या जातात. लागवडीसाठी मोठ्या निरोगी व परिपक्व पाकळ्यांचा उपयोग करावा.

बिजप्रक्रिया:

लागवडीपूर्वी पाकळ्या कार्बेन्डाझिम व कार्बोसल्फानच्या द्रावणात दोन तास बुडवून लागवड करावी. दहा लिटर पाण्यात २० मि.लि. कार्बोसल्फान व २५ ग्रॅम कार्बेन्डाझिम मिसळून द्रावण तयार करावे.

जाती व लागवड:

महाराष्ट्रात पांढऱ्या रंगाच्या जामनगर जातीची तसेच गोदावरी, श्वेता, जी-४१ व जी-५० या जातीची लागवड केली जाते. लसणाची लागवड ऑक्टोबर-नोव्हेंबर महिन्यात साध्या वाफ्यात १० x ५.५ सेमी वर करतात. गड्डे फोडून पाकळ्या किंवा कुड्या सुट्या करून टोकून मातीने झाकतात. त्यासाठी हेक्टरशी ५०० ते ६०० किलो कुड्याच्या स्वरूपात बियाणे लागते. लागण झाल्यानंतर कुड्या निघणार नाहीत असे पाणी द्यावे.

- भीमा ओंकार: कंद मध्यम आकाराचे, घट्ट आणि पांढरे असून एका कंदात १८ ते २० पाकळ्या असतात. लागवडीपासून १२० ते १३५ दिवसात पीक तयार होते. ५.५ टन प्रति एकर उत्पादन मिळू शकते.

- भीमा पर्पल: कंद मध्यम आकाराचे, घट्ट व जांभळे असून एका गड्ड्यात १६ ते २० पाकळ्या असतात. लागवडीपासून १३५ ते १५० दिवसात पीक तयार होते. ६.५ टन प्रति एकर पर्यंत उत्पादन मिळू शकते.

- साधा लसूण: या लसणाच्या पाकळ्या बारीक असून साल पांढरट असते. निघायला किचकट, अर्क व वास गावराण लसणापेक्षा कमी असून एका गड्ड्याचे वजन १५ ग्रॅमपर्यंत असते. या लसणाच्या पाकळ्या जास्त निघतात.

- यमुना सफेद लसूण(जी २८२): गड्डा घट्ट, पांढरा, १ ते ६ पाकळ्यांचा असून ५.६ सेंमी जाड व ५.५ ते ६ सेंमी उंचीचा असतो. १४० ते १५० दिवसात काढणीला येतो. एकरी ५० ते ८० क्विंटल उत्पादन मिळते.

• गुजरात (जुनागढ) लसूण: हा लसूण अतिशय मोठ्या पाकळीचा साधारण १ किलोत १५ ते २० लसूण कांड्या बसतात. या लसणास स्वाद कमी व अर्क कमी असतो. परंतु अधिक उत्पन्न व दिसण्यास आकर्षक असल्याने प्रक्रिया उद्योजक, हॉटेल व्यावसायिक व्यवसायिक, मसाले उत्पादक निर्यातदार हा लसूण अधिक पसंत करतात, हा लसूण निवडायला सोपा असून टरफल मोठे असते.

• गावराण लसूण: डेरेदार, आकर्षक व रंग पांढरा मिश्रीत फिवकट जांभळा असतो. घट्ट असून मर कमी असते. कवच जाड, कुडी मोठी डेरेदार व सोलण्याच्या जागी विशिष्ट प्रकारची ठेवण असलेला व सोलायला सोपा असतो. आतल्या कुडीच्या वरही मध्यम जाड, चमकदार असतो. हा लसूण सोलताना नाकात झिणझिण्या आणणारा वास येतो व यात अर्क जास्त असतो. या लसणास स्वाद चांगल असून आयुर्वेद मुल्य अधिक आहे. हा लसूण खानदेश, मराठवाडा, विदर्भ या भागांमध्ये प्रसिद्ध आहे.

• अंब्रीफाउंड व्हाईट लसूण (जी ४१): लागवडीपासून १२० ते १३५ दिवसात काढणीस येतो. गड्डा मध्यम ते मोठा साधारण जाडी ४ ते ४.५ सेंमी व उंची ४.५ सेंमी असते. गड्ड्यामध्ये १३ ते १८ पाकळ्या असून रंग पांढरा असतो. स्वाद मध्यम तिखट असून सरासरी एकरी ५० ते ६० विंटल उत्पादन मिळते.

• श्वेता लसूण: गड्डा पांढरा शुभ्र, ५.२ सेंमी जाड व ५ सेंमी उंचीचा असतो. गड्ड्यात २२ ते ३३ पाकळ्या असतात. १३० ते १३५ दिवसात काढणीस तयार होऊन एकरी ४० विंटल उत्पादन मिळते.

• गोदावरी लसूण: गड्डा मध्यम, जांभळट पांढरा असतो. गड्ड्यामध्ये २० -२५ पाकळ्या असतात. गड्डा ४.३५ सेंमी जाड व ४.३ सेंमी उंचीचा असतो. १४० ते १४५ दिवसात काढणीस तयार होऊन एकरी ४० ते ४५ विंटल उत्पादन मिळते.

खत व्यवस्थापन:

लसूण पिकाला एकरी ४० किलो नत्र, २० किलो स्फुरद व २० किलो पालाश लागते. लागवडीपूर्वी ५० टक्के नत्र व संपूर्ण पालाश व स्फुरद द्यावे. नत्राची राहिलेली मात्रा दोन हप्त्यांत विभागून द्यावी. पहिली मात्रा लागवडीनंतर ३० दिवसांनी, तर दुसरी मात्रा ४५ ते ५० दिवसांनी द्यावी. सुपर फॉस्फेट किंवा अमोनियम सल्फेटचा वापर केल्यास आवश्यक गंधकाची मात्रा पिकास मिळू शकते, अन्यथा २५ किलो गंधक देण्यासाठी द्राणेदार गंधकाचा वापर करावा. पाकळ्यांची लागवड झाल्यानंतर कोरड्या वाफ्यात, पाटात आणि वरंब्यावर तणनाशक फवारावे, त्यासाठी १५ मि.लि. ऑक्सिफ्लोरफेन किंवा २५ मि.लि. पेंडीमिथॅलीन प्रति दहा लिटर पाण्यात मिसळून वापर करावा. तणनाशकाच्या वापरानंतर लगेच पाणी द्यावे किंवा लागवड करून पाणी दिल्यानंतर दुसऱ्या दिवशी तणनाशक वापरले तरी चालते. लागवडीसोबत

तणनाशकाचा वापर केल्यामुळे जवळपास ३० ते ४० दिवस गवत उगवत नाही, त्यानंतर हलकी खुरपणी करणे आवश्यक असते. खोल नांगरट करून ह्याळीच्या काशा किंवा लव्हाळ्याच्या गाठी वेचणे हाच पर्याय वापरावा.

आंतर मशागत:

लसणाच्या पाकळ्या लावल्यानंतर एक महिन्याने खुरपणी करून गवत काढून घ्यावे. त्यानंतर तण पाहुन १-२ वेळा निंदणी करावी. लागवडीनंतर अडीच महिन्यांनी लसणाचे गाठे धरण्यास सुरुवात होते. यावेळी हात कोळपणी करून माती चांगली मोकळी ठेवावी म्हणजे मोठ्या आकाराचे व चांगले भरदार गाठे धरण्यास मदत होते. त्यानंतर खुरपणी अथवा कोळपणी करू नये.

पाणी व्यवस्थापन:

प्रक्रियायुक्त लसूण पाकळ्या कोरड्यात लावल्यानंतर लगेच पाणी द्यावे. उगवण झाल्यानंतर आठ ते दहा दिवसांच्या अंतराने जमिनीच्या मगदुराप्रमाणे पाण्याच्या पाळ्या द्याव्यात. सूक्ष्म सिंचनासाठी १२० सें.मी. रुंदीचे, ४० ते ६० मीटर लांबीचे व १५ सें.मी. उंचीचे गादी वाफे ट्रॅक्टरला जोडता येणाऱ्या सरी यंत्राने तयार करावेत. सरी यंत्राच्या फाळाची दोन टोके १६५ सें.मी. अंतरावर कायम करून ट्रॅक्टर चालविला, तर १२० सें.मी. रुंदीचा गादी वाफा तयार होतो. वाफ्याच्या दोन्ही कडेला ४५ सें.मी. रुंदीच्या दोन सऱ्या तयार होतात. या जागेचा उपयोग फवारणी करणे, गवत काढणे, पिकांचे निरीक्षण करणे इत्यादी कामांसाठी होतो.

रोग नियंत्रण:

• तपकिरी करपा: पानांवर पिवळसर, तपकिरी रंगाचे लांबट चट्टे पडतात. चट्ट्यांचा आकार वाढत जाऊन पाने सुकू लागतात. पिकांच्या बाल्यावस्थेत हा रोग आल्यास झाडांची वाढ खुंटून गड्डा लहान राहतो व प्रसंगी पूर्ण झाड मरते.

• जांभळा करपा: पानांवर सुरवातीला खोलगट, लांबट, पांढुरके चट्टे पडतात. चट्ट्यांच्या मधला भाग जांभळा व नंतर काळपट होतो. असे अनेक चट्टे एकमेकांना लागून पडल्यामुळे पाने काळी पडतात व वाळतात.

• नियंत्रण: १० ते १५ दिवसांच्या अंतराने २५-३० ग्रॅम मॅकोझेब किंवा २० ग्रॅम कार्बेन्डाझिम प्रति दहा लिटर पाण्यात कीडनाशकांसोबत आलटून पालटून फवारावे. फवारणीच्या द्रावणात स्टिकर जरूर वापरावे.

किड नियंत्रण:

• फुलकिडे: पूर्ण वाढलेली कीड व त्यांची पिल्ले पानांतून रस शोषून घेतात, त्यामुळे पानांवर पांढरे चट्टे पडतात. पाने वाकडी होऊन वाळतात. या किडीची पिल्ले व प्रौढ दिवसा पानांच्या बेचक्यात लपून राहतात व रात्री पानांतून रस शोषतात.

• नियंत्रण: पाकळ्या उगवून आल्यानंतर एकरी चार

किलो फॉरेट वाफ्यात वापरावे व पाणी द्यावे. तसेच दर १२ ते १५ दिवसांनी सायपरमेशीन १० मि.लि. प्रति दहा लिटर पाण्यात स्टिकरसह मिसळून फवारवे.

- सूत्रकृमी: लसणाच्या खोडालगत पेशींमध्ये शिरतात. पेशींचा भाग पोखरतात व तो भाग भुसभुशीत बनतो, सडतो व त्याला वास येतो. खोडाचा भाग सडल्यामुळे झाड सहज उपटून येते व मुळाचा भाग तसाच जमिनीत राहतो.

- नियंत्रण: पिकाची फेरपालट हा अत्यंत प्रभावी उपाय आहे. तसेच पिकाभोवताली झेंडू लागवड केल्यास प्रादुर्भाव कमी होतो.

काढणी व उत्पादन:

लावणीनंतर साडेचार ते पाच महिन्यांनी हे पीक काढणीस योग्य होते. पिवळी पडावयास लागली म्हणजे गाठे काढावयास तयार झाले असे समजावे. लसूण पातीसह तसाच बांधून ठेवावा म्हणजे ८-१० महिने टिकतो. विक्रीसाठी पाती कापून गड्डे स्वच्छ करून आकारप्रमाणे प्रतवारी करून बाजारात पाठवतात. जमिनीचे पोत, खते व जात यावर लसणाचे उत्पादन अवलंबून असते. दर हेक्टरी ९ ते १० टन उत्पादन मिळते.

अधिक उत्पन्नासाठी:

लसणाच्या पाकळ्या उभ्या लावाव्यात, त्यामुळे उगवण एकसमान होते. लागवडीपूर्वी लसणाच्या पाकळ्या कार्बोन्डाइम व कार्बोसल्फानच्या द्रावणात दोन तास

बुडवून लागवड करावी. तणनाशक फवारल्यानंतर त्याचा संपर्क पाण्याशी एक ते दोन तासात आला पाहिजे हे लक्षात ठेवावे. लव्हाळा किंवा हराळीकरिता ग्लायफोसेट तणनाशक वापरू नये. ठिबक किंवा तुषार सिंचनावर लसणाची वाढ चांगली होते, उत्पादन अधिक येते, पाण्याची बचत होते, तसेच तणांचा व किडींचा उपद्रव कमी होतो.

लसुण पॅकिंग अशी कराल:

लसूण पीक काढणीनंतर लसूण चांगला वाळलेला असला पाहिजे. गड्डे योग्य प्रकारे प्रतवारी करून जाळीदार पिशव्यांमध्ये पॅकिंग केले जाते. त्यानंतर विक्री केली जाते.

लसुण साठवण अशी कराल:

वर्षभर साठवण करण्यासाठी लसणाच्या वाळलेल्या पातीसहीत जुड्या बांधून साठवण करता येते. जुड्या टांगून ठेवाव्यात. पात कापून निवड करून जाळीदार पिशव्यांमध्ये लसणाची साठवण करता येते. साठवण करण्याच्या ठिकाणी हवा खेळती राहणे आवश्यक आहे. तसेच साठवणीपूर्वी लसूण चांगला वाळलेला असला पाहिजे. लसूण पूर्ण पक्व न होता काढणी केल्यास साठवणीत नुकसान होते. साठवणीत प्रामुख्याने वजनात घट होते.

(संपर्क: +९१ ९५२७६७९१०३)

शेतकरी बंधू आणि वाचकांसाठी

आम्ही आपल्यासारखे आहोत, आपल्या परिसरातील आहोत, आपल्याच व्यवसायात आहोत. आम्ही आपल्यासारखेच या व्यवसायाच्या समस्यातून गेलो आहोत, जात आहोत. आपल्या अशा समस्या - प्रश्न असतील तर आम्हास जरूर कळवावे. आम्ही आपल्या समस्या सोडविण्याचा आमच्या परीने निश्चित प्रयत्न करू. आम्हाला त्यातून मोठा आनंद, समाधान लाभेल. या समस्या शेती, शेत पिकांसंबंधी असाव्यात.

आपण कोरडवाहू शेती, फळबाग, भाजीपाला, फुलशेती, पशुपालक शेतकरी आहोत. प्रत्येक शेतकऱ्याचे शेती करण्याचे व पिकवण्याचे स्वतःचे एक खास विज्ञान असते, तंत्र असते. या विज्ञानाचा आणि तंत्राचा उपयोग करून आपल्या शेतीत त्यांनी भरघोस उत्पादन घेतलेले असते. प्रत्येक शेतकरी वैज्ञानिकच असतो. शेतातील कामात येणाऱ्या अनंत अडी-अडवणीतून मार्ग काढताना या विज्ञानाची त्याच्या शेतीच्या कामातील वेगळ्या तंत्राची त्याला मोठी मदत झालेली असते, आपले हे विज्ञान किंवा प्रयोग-तंत्रज्ञान लिखित स्वरूपात आपण मासिकाच्या मेल आयडी वर पाठविल्यास आम्ही आमच्या मासिकातून यशोगाथेच्या स्वरूपातून ते प्रसिद्ध करू. ज्ञान दिल्याने त्याची वृद्धी होते, तसेच आपल्या या विज्ञानाचा व तंत्रज्ञानाचा फायदा इतर शेतकऱ्यांना होईल. यात तिळमात्र शंका नाही.

मेल आयडी: www.krushiparvmagazine.com

अधिक माहितीसाठी संपर्क करा: +९१ ९४२३७२१८९४

+९१ ९१७२२४६२४४

संपादक
कृषीपर्व मासिक